

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10;
ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis
Lib. 0.50 pro unoquoque centimetro quadrato.

Cuncta mittantur ad ARISTIDEM LEONORI equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA	IN ANGLIA	IN CIVITATIBUS FOEDERATIS	IN GERMANIA	IN CANADA
Apud GEBETHNER ET WOLF	Apud "KRONIKA RODZINNA",	AMERICA SEPTENTR. Apud FRIDERICUM PUSTET	Apud FRIDERICUM PUSTET	Apud LIBRAIRIE GRAYSON FARRER
		S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.	S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.	
VARSAVIAE POLONORUM Rakowsk ePrzedmiescie, 15.	VARSAVIAE POLONORUM Krakowskie Przedmiescie, 6	LONDON W. 28, Orchard Street.	NEW YORK 52, Barclay Street. 436, Main Street.	MONTREAL 1099, Rue Notre-Dame.
		CINCINNATI	RATISBONAE in BAVARIA	

RERUM INDEX

DE BELLO VETERE ATQUE RECENTIORE	P. Rossani.
DE CAIO CRISPO SALLUSTIO	G. P.
MANIUM REGNA	Senior.
HORAE SUBSECIVAE. In ingluviem	A. Basili.
DE LATINA ELOQUENTIA IN ARCHIGYMNASIO TAURINENSI	Subalpinus.
HOMINIS AETATES QUAS LOTTUS PINKIT	I. A.
EFFICIENTIA SOLIS ET VIS IN QUIBUSDAM HOMINUM MORBIS.	Hersilus.
MULIER ARTOLAGANOS VENDITANS	Laelius.
DE « DISCIPLINA ARCANI » ANIMADVERSIONES CRITICAE	S. Figielski.
FABULAE SELECTAE FONTANII A IOANNE BAPT. GIRAUD LATINE REDDITAE	Fr. Xav. Reuss.
SELECTA EX BIBLIOTHECIS ET ARCHIVIS. De recta pronuntiatione la- tinae linguae dialogus	I. Lipsius.
SOCIORUM ANIMADVERSIONES. Quaestio naturalis	I. Wabner.
ANNALES	Poplicola.
PUBLICI PER ORBEM CORTUS LEGIBUS FERENDIS	Scriba.
AENIGMATA	S. Rainbeitz.

In tertia operculi pagina:

VARIA: Telegraphi usus ad currus a navibus. - Overum quindecim
millia et ducenta! - Virago praehistorica. - Ioci . . . . . P. d. V.
LIBRI RECENS DONO ACCEPTI.

ROMAE

EX OFFICINA PACIS, PH. CUGGIANI

35, Via della Pace

MDCCCCIII

PROSPECTUS SUBNOTATIONIS

COMM. VOX URBIS IN AN. MDCCCCIII

Pretium subnotationis est in Italia Libell. 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 1/2; Coron. 15 *recto tramite mittendum ad*

ARISTIDEM LEONORI EQUITEM
COMMENTARII "VOX URBIS", POSSESSOREM ET ADMINISTRATOREM,
ROMAM, via Alessandrina, 87.

PRAEMIA SOCIIS CONSTITUTA.

Qui pretium uti supra miserit infra Ianuarium mensem anni MDCCCCIII, praeter Commentarii numeros omnes qui edentur ipso anno MDCCCCIII, accipiet *ad libitum*

a) Librum (vulgo «album») praecipua Urbis referentem, pulchritudine insignem, atque Commentarii moderatore iubente expresse adstructum; *sive*

b) Urbis e Ianiculo monte prospectum (Tabulam aere cusam metr. 1,10 x 0,24); *sive*

c) Collectionem chartularum electissimarum, quae distinctae coloribus plurima de Roma, iuxta optimarum artium placita, referunt.

QUI NOVOS DABIT SOCIOS

eliget insuper:

a) Libros de disciplinis omnibus, de bonis litteris, de Ecclesiasticis rebus quolibet e bibliopolarum catalogo, usque ad dimidium subnotationis annuae suae, id est in Italia ad Libell. 5; extra Italiam ubique ad Libell. 7,50; Marck 6; Sch. 6; Doll. 1 1/2; Rubl. 3; Flor. 3 1/2; Coron. 7 1/2. Ipse electos libros describat atque Commentarii administratori significet; gratis mittentur, excepto impendio diribitorio Reipublicae debito; *sive*

b) E picturis Urbis grandes duas, photographice redditas, prouti voluerit ac significaverit; usque, ceu supra, ad dimidium annuae subnotationis;

c) *Si potius cupierit, dimidium subnotationis pretium ei remittetur qua pecunia dimiserit.*

Hac ultima conditione (c) modus datur sociis, quo si binos dederint socios novos, ipsi *gratis* Commentario fruantur; sin, possint amico favere, Commentarium dimidiato pretio praebentes.

Notatum vero plane volumus nos nova omnino sociorum nomina exspectare tradenda; non enim socios novos umquam existimabimus eos, qui nomen suum olim iam Commentario dederunt.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:

In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam:
Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 1/2.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR:

ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE - Via Alessandrina, 87.

DE BELLO VETERE ATQUE RECENTIORE.

QUAE a poetis vi mentis ignita efficta sunt de prisca illa aetate, quum nullae inter homines quaerelae bellaque nulla exstiterint, ea ebrio animo atque falso concepta semper historia docuit. Id unum verum, genus humanum paullatim a summa ferocia ad hodiernam humanitatem pervenisse, eiusque sensus eo magis contra optimas ingenii dotes praevaluisse quo mentis vires hebetes essent.

Tunc vere homo homini lupus, idque genus bellandi viguit, quod omnem ferociam omnemque crudelitatem vinceret. Historiae, quae fabulas potius videntur portendere de Americanis barbaris, cruore conscriptae apparent magis quam atramento; modo si ad humaniora litora vel exulta magis converterimus oculos, Phoenicios videmus, qui captivos in statua Moloch numinis igne torrefacta concludunt; Parthos, qui excisis dexteris, eos capite in humum defixo immolant; Poenos, qui Saturno mactant. Bellum autem, servitus, et clades, atque omnis regionis vastatio unum erant: Troia urbs solo aequatur, flammisque traditur, Priamus filios suos quinquaginta ante aram videt necatos, ipseque fugulatur a Pyrrho; Hectoris exuviae, quadrigae illigatae per pulverem pugnae trahuntur.... Persae, Dario rege, pedes manusque captivorum obtruncant; Athenienses mitiore Minerva, pollicem amputabant, ne cuspidem amplius gestarent; Lacedaemones Iotas libertate donatos per insidias interficiebant.

Nec aliter Romani. Polybius auctor est de Paulo Aemilio consule, qui, ut de Epirotis ultionem sumeret, urbem diruit, atque quinquaginta millia civium vendidit servos; Mummius consul Corinthum omnem vastavit, viros gladio perimere iussit, mulieres captivas abduxit, omnia denique igne solo aequavit. Cum autem Caesar Gallias subigeret, virorum legiones quibus una erat culpa, unus error patriam tueri suam Deorumque delubra, a saevo victore morti adducebantur, urbes quadringentae absumebantur flammis, dum imperator ipse summam necatorum hominum atque victorias cruentas stilo lectissimo in *Commentariis* narrat.

Nova ferreaque aetas haud remissior. Gregorius Tournacensis Germanorum incursiones in Galliam describens, de eorum ferocia aperte loquitur. Clotaricus II vicissim Saxonum regiones depopulatus omnes viros trucidat, quorum proceras corpora gladii eius altitudinem vicisse dicuntur. Carolus magnus Saxonum captivorum quatuor millia et amplius morti addixit, quippe qui frustra suam libertatem recuperare tentassent.

Milites ipsi cruce signati magnas clades petrarunt. Cum Ierusalem urbem sanctam cepissent, Guibertus Nugentinus narrat ab iis homines omnes necatos esse, quibus occurrerent. Richardus, Anglus rex, qui cognomine « leoninum cor » fuit appellatus, Askalona urbe potitus, Mahumetanorum duodecim millia capite plecti iussit.

Eosdem fastos recolunt bella Albigensium in Gallia, bella Hussitiorum in Germania, licet religionis nomine peracta; at omnia vincit omnesque exsuperat tartarus ille Timur-Kan, Tamerlani nomine cognitus, de cuius gestis a Duca, graeco scriptore, edocemur. Qui cum ab aliqua urbe proficisceretur, eam ita derelinquebat, ut nec avis, nec belluae vox eius in ambitu insonaret amplius. Cum anno MCCCCI Bagdad moenibus potitus est, vix scholas atque nosocomia stantes reliquit, atque ab universorum clade, qua pueri simul atque senes absumpti sunt, tantum sospites eos esse voluit, qui iudicium exercerent, atque doctores: ceterum militibus singulis octoginta legionibus distinctis praecepit ut hostis caput quisque ad ipsum offerret; quae capita deinceps, congesta in pyramides, sui tropaeum liquit.

Quodsi a Tartaris ad Gallos reges fit gressus, Philippum Augustum Insulis urbe potitum captivos signo servitutis in carnibus obsignasse scimus, Ludovicum XII omnes equites patibulo tradidisse, qui Caravaggium defendissent.

Verum humanitas illa, quam Iesu Evangelium docuerat, depellere tandem tantam animorum saevitiam debebat.

Hac mente et lege conati sunt populi et magistratus assiduo studio ut belli ius acerbum sensim mitigarent, atque victorum feram insolentiam pro posse attenuarent. Itaque dum temporibus antiquissimis omnia passim in victorum praemium cedunt, modo vix haec vel illa regio certis limitibus definita, nobis vel aemulis addicitur, captivi committantur, civium bona et personae sacra sunt.

Ceterum ipsa bellica tormenta in dies perfectiora aliquid doctrinae atque sapientiae bellicae rei quotidie magis intulere, eamque quodammodo nobiliorem reddiderunt. Rursus autem, quoniam pugnae passim, e longinquo duendae sunt et agenda, cladum numerus maxime imminuit.

Nobilissimae vero hodie belli causae, quae non cupiditate rerum alienarum moventur, sed plerumque ut sua cuique populo libertas, sua iura reddantur; ipsaque pugnandi ratio, naturam illam hominum ferociam iam non irritat vel incendit, eosque a belluarum cruentis mo-

ribus sensim avertit et meliores etiam in pugna reddit.

Extrema sodalicium attulit « a cruce rubra » nuncupatum, cui vulneratorum cura, atque ocumbentium iusta commissa sunt: dumque nondum omnis bellorum causa ab hodierna humanitate exsulavit, in pugnarum aciem manibus beneficiis quodammodo afferunt pietatem.

P. ROSSANI.

DE CAIO CRISPO SALLUSTIO.

QUONIAM de Albii Tibulli indole, vita, verum nonnulla nuper retulimus, optimum facere visum est siquid de Caii Crispi Sallustii indole, vita, stylo scripserimus. Fortassis in aliud latinitatis litus maritimumque rus naviculam peregrinantem impulissimus, sed ad hunc celeberrimum virum nos hodie vocat libellus a R. Ioanne Vallarino nuperrime typis editus, nobisque dono datus (1); egregium sane opus, si inquisitiones, si historias, si mores, si scribendi causas animadverteris, et non modo aliquid novi ferens, sed vel inexpectatum, et, quod nostris in temporibus maximum est, ea latinitatis vehementia et gratia simul conscriptum, ut omnes contigiase numeros et metas credamus. Qui quidem recensitis Cicerone et Caesare, et qua par est laude recensitis apud Latinos, ubi ad Sallustium procedit, haec habet quibus egregie Sallustiana indoles, modusque scribendi definitur: « Caius Crispus Sallustius aliquid ab iis (Cicerone et Caesare) sibi vindicat, quo tum exponendi ordine, tum scribendi modo, tum austeritate, et, sit venia verbo, atrocitate quadam indolis terret, atque ita legentium percellit animos, ut nec enarrator, nec pictor habendus sit, sed quasi scalpro et malleo gigas terribiliter usus, qui bonos, qui malos, tempora, loca, vitia, virtutes, immo potentius virtutibus vitia, vehementius bonis nefarios, altius et fortius incundis dira, facinore quovis optimo scelera, quasi totidem odio humani generis videnda simulacra, statuit ad infamiam aeternam ». Tum causam adstructurus, qua tam diversus a ceteris Crispus feratur, proponit his verbis: « At undenam haec aureo viro, quocum Cicero, Horatius, Cornelius Nepos, Vergilius, Caesar non modo vixerunt, communia habuere tempora, cultuque eodem disciplinisque iisdem imbuti floruerunt, quinimo saepe, siqua historicis fides habenda sit, dexteris conseruerunt amicas, et non modo amicitia, sed familiaritate usi sunt?... Quid si, opportunum tempus locumque nactus

(1) IOANNES VALLARINUS, *De Caii Crispi Sallustii archaica et vulgari scribendi ratione*. — Romae, MDCCCIII.

LA LEGGE

MONITORE GIUDIZIARIO E AMMINISTRATIVO

An. XLIII

Commentario huic, de rebus forensibus deque rei publicae administratione monenti, grandis quidem mutatio hoc anno MDCCCCHII allata est. Non solum enim annuae subnotationis pretium, quod libell. 36 hactenus fuit, ad libell. 24 imminutum est (extra Italiam lib. 30); sed longe auctus commentarius dabitur sociis, qui bis in mense fasciculum accipient paginis LII, iisque magnis ac bifariam divisus, constantem. Exeunte autem anno, universi iuris supellectili (vulgo *repertorio*), ex Italicorum commentariis forensibus omnibus deprompta, donabuntur.

In commentarium **LA LEGGE** redigendum plus triginta viri inter clarissimos iuris peritos incumbunt, ita ut omnium huius generis absolutissimus is existat, temque qui minimo pretio veneat.

FASCICULI SPECIMINIS GRATIA GRATUITO MITTUNTUR.

Omnia quae ad commentarium attinent sic inscribuntur:

Società Editrice Laziale

ROMA, CORSO UMBERTO I, 219.

MINERVA

RIVISTA DELLE RIVISTE

An. XIII

MINERVA ex probatissimis totius orbis commentariis excerptis atque in epitomen cogit summi momenti scripta, quae de doctrinis, de ratione civili, de religione, litteris, bonisque artibus omnibus vulgentur. Singulis dominicis diebus XXIV magnis paginis prodit, praeter operculum, quod pag. VIII constat.

Praemia lectissima sociis conferuntur.

Fretium annuae subnotationis est
libell. 10; extra Italiam libell. 12,50.

FASCICULI SPECIMINIS GRATIA GRATUITO MITTUNTUR.

Omnia quae ad commentarium attinent sic inscribuntur:

Società Editrice Laziale

ROMA, CORSO UMBERTO I, 219.

Subnotatio binos commentarios complectens **LA LEGGE & MINERVA**
libell. 31, loco libell. 34, datur.

SOCIIS MONITUM.

Sociis pluribus morem gerentes idib. Novembr. an. MDCCCCHII apud Commentarii *Vox Urbis* administratorem officium instituimus, quod de negotiis Ecclesiasticis sit; de expediendis scilicet rationibus omnibus, quae apud Romanae Ecclesiae « Congregationes » aguntur.

Itaque si quis procuratione nostra uti velit, profecto temperantiam in pretio, studium atque alacritatem in opere inveniet.

diversitate, quod apud priscos ea, quae poetis quomodocumque placuerint, pro certa haberentur et vulgo tenenda proponerentur; apud nos ea tantum vera teneantur quae sacris codicibus et sententiis Patrum respondeant, et nihil poetis, nihil fabulatoribus, nihil descriptoribus, praeter ea quae certa sint, auctoritatis concessum tanto in argumento putetur. Nonnulla vero pie dicta et ad deterrendos a scelere homines opportuna vel tolerantur, vel non inquiruntur, eo quod nunquam ad praesumptionem usurpandae auctoritatis Ecclesiae, et subruendae auctoritatis huius assurgant.

Apud Hebraeos hoc erat in primis, quod qui vita functi essent, si bonis obsiti operibus, requiescerent in sinu Abrahae una cum Patriarchis. Non illic igitur saevientia tormenta, non illic furiales ignes, sed quaedam veluti aura tranquilla concilians somnos, semisopitosque incolas non extenuans adversis, non reficiens fortasse secundis, ea tamen quae in pace sineret a laboribus vitae requiescere. Hoc autem in profundioribus terrae. Lectores optimi sinant me abstinere a referendis Sacrorum Librorum verbis, ne paginam impleam supervacaneam. Melius egero progrediens. At non modo haec in fide Hebraeorum erant circa bonos, qui diem obiissent supremum, sed sciebant esse locum interiorum, in quo animae defunctorum vel cruciarentur ad tempus, vel temporaneo detinerentur exilio, donec vel minimis purgatae, lotaeque ascenderent, deferrenturque nullis inquinatae maculis ad sedem Patriarcharum, ad sinum Abrahami. Quae autem hoc in ergastulo a ceteris, alibi requiescentibus, separabantur inclusae, ea conditione tenebantur, ut bonis patratibus operibus sive eleemosynis, sive precibus effusis, sive alio quovis facinore, quasi quis nomine eorum faceret, subdens surrogansque se reis coram Deo, possent ab illo carcere liberari. Sacrificia pro iis in templo facienda locum fortasse primum habebant. Legimus enim, quod vir fortissimus Iuda Maccabaeus, pugna adversus Timotheum et Gorgiam pugnata, facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam, ut pro iis qui obierant sacrificia offerrentur. « Nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret superfluum videretur et vanum orare pro mortuis... Sancta igitur, — prosequitur Scriptura (1), — et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur ».

Tertius atque interior ceteris locus est, qui propria et sua ratione appellatur « infernus », de quo dicitur nullam inibi esse redemptionem, de quo Propheta: « Sicut oves in inferno positi sunt, unusquisque carnem brachii proximi sui vorabit, Manasses Ephraim, et Ephraim Manasses ». Ibi « vadent et venient super damnatum horribiles »; ibi « vermis eorum non morietur », pluraque huiusmodi, quae animos ipsa cogitatione prosternunt ac terrent. Locum vero vir ille Hussita, qui iure ipso et conditione regionis medius erat inter Cananaeos, Aegyptios, Assyrios, « terram nuncupat, unde nemo revertitur, terram tenebrosam et opertam mortis caligine, terram miseriae et tenebrarum, in qua nullus ordo, sed umbra mortis et sempiternus horror inhabitat ». Triplex hic igitur funerea

regionis habetur divisio, neque ab hisce diversa est, quam Vergilius tradit gentibus idololatriis passim esse communem (1):

*Dæ, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte silentia late.*

Habemus enim ibi primo Vestibulum, primasque orei fauces; habemus postea locum, Acheronte tranato, ubi lugentes campi, nec omnis cruciatus expertes traduntur:

*Non etenim hae sine sorte datae, sine iudice sedes.
Quaesitor Minos urnam movet; ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque et crimina discit.*

Hic et

*Continuo auditae voces vagitus et ingens
Infantumque animae plentes in limine primo
Quos dulcis vitae exsortes, et ab ubere raptos
Abstulit atra dies.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.*

Tertia ab hisce loca sunt

*(durissima regna
Quae Rhadamanthus habet), triplici circumdata
[muro,
Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.*

Hic aeternum

*Exaudiri gemitus et saeva sonare
Verbera, tum stridor ferri, tractaeque catenae.*

Hic Tartarus profundissime hians, hic omnium poenarum series; hic omnium improborum scelerumque genus a gigantibus, ausis

*rescindere caelum,
superisque Iovem detrudere regnis,*

ad parricidas et adulteros, et fraudulentos, patriae iustitiaeque proditores; hic denique omnes

Ausi.... immane nefas, ausoque potiti.

Ac tamen propria cuique sceleri poena est; et ideo postquam aliquid Vergilius huiusmodi enumeraverit addit:

*Non mihi si centum linguae sint oraque centum,
Ferreus vox, omnes scelerum comprehendere poenas,
Omnia poenarum percurrere nomina possem.*

Vergiliana haec, ut ita dicam, distributio Inferni haberi potest quasi compendium et summa eorum omnium, quae circa Manium domos sedesque credebantur, quaeque non minus Romae quam Athenis communis erant. Addenda vero sunt

*amena vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas*

devio a Tartarea illa urbe horrenda itinere petenda; infera tamen loca non minus; sed in Vergilianis Manium regnis hoc mihi mirabile assurgit, quod in ipsis Elysiis aliquid, quod expiatorio animarum carceri propius habeatur, existat.

Huc usque de his, quae apud Gentiles erant, sive ad Hellenicam, sive ad Romanam idololatriam ac traditionem pertineant. Sequenti numero quid apud Aegyptios, quid apud Indos fuerit eadem de re persequemur; comparationem denique instituemus cum iis, quae nunc apud Christianos populos sunt, idque tum de iis quae theologiam spectant, tum de iis quae sunt apud vulgus.

SENIOR.

HORAE SUBSECIVAE.

IN INGLUVIEM.

*Cum me letiferi premeret violentia morbi,
Haec fudi ex humili tristia verba toro:
Ergone me miserum primo sub flore iuventae
Atropos, heu! duris unguibus abripit?
Nec potero lacrymis crudelis flectere fati
Duritiem? ratio nulla salutis erit?
Tu, quae sola vales cunctos depellere morbos,
Spes una aegrorum, tu, Medicina, veni;
Et veniant tecum succi quicumque salubres,
Et quaecumque artes corpora fessa levant.
Vix ea fatus eram, cum oculis incognita nostris
Visa est incessu femina adesse gravi.
Triste supercilium, contracto est pallor in ore,
Docto operi intentis ut solet esse viris.
In nostro primum defixit lumina vultu,
Mox coepit leni talia voce loqui:
- Adsum, quam poscis, nec opem tibi ferre negabo,
Quae didici aegrotis omnibus esse piam.
En adsum Medicina tibi: tu parce timere:
Corpore diffugiet febris iniqua tuo;
Et vitam duces extentum sanus in aevum,
Quae tibi praecipiam, si memor usque colas.
Sumere te nolo phialas tetroque saporis,
Quos habili miscet pharmacopola manu.
Ne nimium his credas: perpaucis expedit uti:
Cetera, quae prostant, nomen inane ferunt.
Ipsa, fatebor enim, quamquam conamine multo
Quaesivi, quali vita valescat ope,
Vix potui e latebris naturae extundere pauca,
Quae meus Hippocrates, quaeque Galenus habet.
O quantum praestat curare, in corpora sana
Ne morbi irrepant, cedere non dociles!
Qua facere id possis, nostrum nunc accipe dictum:
Incolumem facili te iuvet ire via.
Contentus rivas tenui potuque ciboque:
Te nunquam turpis polluat ingluviens.
Immodico e victu, quasi dīro e fonte, malorum,
Quae vitam attenuant, labitur omne genus.
Crede mihi: immanis stomachum cum praegravat esca
Et fumosa imo pectore vina furunt,
Tum male concoquitur, tum exundat copia maior
Humorum, inque artus perniciose fluit.
Intestina dolent: caput ex ardore laborat:
Lazantur nervi: lumina rubra stupent.
Sed qui sincera simul ac placaverit esca
Iratum ventrem, ducit id esse satis;
Qui praefert, simplex quos dat natura saporis,
Neve laboratas appetit arte dapes;
Qui lymphe ardentis restinguit pocula bacchi,
Quo modico interdum pectora lassa fovet;
Ille suas solido servabit robore vires,
Intactoque diu corpore laetus erit.
Sic producerunt vitam per saecula multa
Qui primi terras incoluere novas. -
Dixit et excessit. Tum coepi condita mente
Dicta sequi. Ex illo tempore convalesci.*

A. BASILI.

DE LATINA ELOQUENTIA

IN ARCHGYMNASIO TAURINENSIS (1).

IUVAT illustre Vigi monumentum *De Sindone Taurinensi*, totum contemplari, unoque aspectu omnes eius partes complecti.

Huius Carminis actio, si summa tantum capita spectentur, ita se habet. Sindon servatur in Charne oppido a Margarita, quae templum ibi excitare parat, ut solemnnes honores divino Pignori reddantur. Daemon concilium habet, et suos in Thraciam immittit, ut belli studio Maumethen regem accendat. Adornatur bellum, et dum eius incendio omnia ardent, Ioseph ab Arimathia Aeternum Patrem orat, ut Sindonem servet.

(1) Cfr. an. VI, num. IV.

(1) Maccab., II, 12.

(1) Aen., lib. VI, 264 et seqq.

de indole viri huius aliquid vestigavero, et causam edixero, qua conflata est formidabilis illa Sallustiana securis?». Pulcherrimum, aut ego fallor, operis argumentum simul et negotium est.

Alienus, prouti Romanum, divitem, sua urbe, suo genere superbum decebat, fastidiosumque rerum omnium, praeter voluptates et gloriam; alienus, inquam, a reliquis sollicitudinibus curisque ceteris, liber atque solutus Sallustius vivebat indulgens et saeculi et Urbis corruptissimae moribus, genioque juvenili, illecebrisque, blanditiisque quibus ambiebat assidue. At postquam ab Annio Milone gravi pecunia multatus est ut illati dedecoris poenas penderet, in libertinas totum se convertit, atque eo devenit, ut Roma in ipsa, quanta erat, fabula fieret. Hinc in Senatu sedens cum publice vituperaretur quasi patritiae dignitatis oblitus sese vulgo plebique misceret, atrocissima verba in patricias matronas omnes expressit. Non tulere Patres convicium, maioribus monentibus suis, qui periculose potius, a Lucretia ad Virginiam et ultra, facere voluerunt in reges, in decemviros, quam turpiter perpeti in Romanas matres familias audacter et ignominiose prolata, et a senatu depulerunt, publicis honoribus expoliarent quos gerebat eo tempore, denique eo compulerunt, ut Roma, ut ex Italia ad Caesarem bella gerentem in Gallicis demigraret. Odium inde immane, implacabile in Sallustio adversus Patricios omnes ortum est, quod vix Patriciorum omnium sanguis exstingeret, vix horum omnium familiarumque eorum funera satiarent. Hinc Patricius ipse blandiri plebeiis, popularis fieri, et a patricio sermone, quem et Cicero et Caesar archaica prorsus forma omni exuebant, penitus abhorrebat. Idque duplici de causa; prima, ut facilius gratiorque populo fieret, quibus ab omnibus sanguinolentam de Patribus ultionem sperabat, memor quid inter Marium et Sallam fasset; altera, ut ipse antiquitate vocum, ipso vulgi stylo, qualem et Varro praesens et Cato nuperas auctoritatem fecerant, auctoritatem et ipse sibi suisque libris compararet. Quis in re optime se praestitit; nam quae duo scripsit historica monumenta de *Coniuratione Catilinae* et de *Iugurthino bello* hoc unum, si recte perspicias, vindicant, ut populus ex plebe sciat apud nobiles turpia omnia, vitia quaeque a patricio ad infanda penitus esse tamquam domi, tamquam in sua propria sede et limo; apud plebeios homines et populares omnes pariter omnes esse virtutes a peritia rei militaris ad perititiam prudentiamque gerendae rei publicae. Nonne legis gestientem laetitia quoties et ipsum coniurationis caput nobili genere natum dicat, et haerentes huic nobiles, patricio sanguine ortos, affirmet? Ecquid autem est integra illa Marii oratio consulatum administrationemque Iugurthini belli petentis, nisi quaedam continens et perennis accusatio et vituperatio Patriciorum?

At Sallustianus dicendi scribendique modus, etsi popularis et ab ipso sanguine excerptus vulgaris eloqui, attamen industria summa et arte mira delectus est; nihil enim in eo quod turpe, quod vile, quod humile aliquid sentiat possumus reperire, sed omne selectum est, quod brevius, quod vehementius, quod altius feriat; hoc enim vulgo est ut brevioribus utatur vo-

cibus, fortasse incomptioribus, sed potentia quadam, sed vi quadam maxima intortis, tamquam iaculis non cutem attingentibus, sed viscera transverberantibus. Quid dicam? Phrasis: «*Formidabilis illa Sallustiana securis*», Sallustium dat totum, et ponit ante oculos. Non ferit, sed scindit Sallustius; non subtili ferro findit, sed securi immedicabiliter frangit, conterit, discerpit. Ut quid? Ut siquod vulnus cohaereat, in ulcus postea tumescat; contrita ossa autem nullius Hippocratis arte restituentur. «*Popularem Sallustius captabat auram, populares alliciebat animos auresque mulcebat, dum populari sermone turpia nobilitatis ulcera ferro candenti immittis urebat*. Parabat itaque tempora, quibus plebeius ordo illi faveret, qui, uti in Caesare factum est, ad subruendos nobiles properabat. Nec aliter a praevisis res acciderunt; videmus enim in civili bello Pompeium abeuntem, venientem Caesarem, et hunc, populo non reluctantem, immo omnia praebente ab aerario ad commeatus, dominatione potiri» (1). Illud porro est insigne quod Sallustiani sermonis modi, quos vulgares plerique, nescio qua de causa, nuncupant, sparsim et apud Ciceronem et apud Vergilium et apud Horatium et apud Ovidium habeantur. Hi interdum, ille passim est usus. Atqui si sparsi nemini vitio sunt, nec igitur congesti vitio esse cuiusvis possunt; praesertim cum plura innovata postea sint, facientibus praesertim Cicerone et Caesare, qui omnia participia in «*undum*» converterunt in «*endum*», quamvis et Caesar et Cicero saepe etiam iis uti plerumque sint; et Varro, ille Romanorum doctissimus, latinitate usus sit a Sallustiana non modo haud longe diversa, sed interdum etiam frequentius plebeiis vocibus phrasibusque plebeiis intertexta.

At quanam Sallustio nativa indoles? Dicat Vallarinus: «*Erat Sallustio indoles, quae mansuetudini, quae benignitati, quae benevolentiae, quae commiserationi non obstaret; et hac in re testimonium illa perhibeant, quae in Catilinaria tradit de Caesaris animo. At vel ibi Catonis austeritatem egregie laudat et mores et famam. Profecto consuetudo Caesaris in mitia Sallustium inclinasset, nisi vituperium, contumelia, damnum, infamia, qua inustus est, animum avertissent, et ad ea Nobilibus reddenda, quae acciperat, incitassent*». Quid autem de moribus eius dicemus? Eadem quae de Tibullo. Eadem aetate, iisdem sub legibus vivebant, eadem ambobus religio; scilicet nulla; delectationum tantummodo in praesentiarum cupidi, futurarum rerum et immortalis animi incuriosi. Ubi Deos deleveris «*memores fandi atque nefandi*», ubi illud homini persuaseris: «*post mortem nulla voluptas!*», numquid exspectare aliquid poteris quod grande sit, vel in Stoicis? Atqui superbia Diogenis e rictu laceri pallii emicabat. Omnibus hoc unum, quod Cicero de se profert esse, quippe, multorum praeceptis multisque litteris sibi ab ad adolescentia suaserat nihil in hac vita magis esse exspectandum nisi laudem atque honestatem, in hac autem persequenda re omnes cruciatus corporis omnia pericula mortis parvi esse ducenda.

Hinc vel in optimis habemus quamplures, qui in foro, in templo, in curia, militiae-

(1) VALLARINUS, op. cit.

que aeterna quamvis digni memoria, non tamen et bonos et optimos domi se praestiterunt, neque tales eos uxor, liberi, domestici, servi indicarunt. Paucos, qui reliqui sunt, bonos domi iudicamus, non quia talem possimus ferre de iis quotidiani sententiam, sed quia nescimus ea quae domi patnaverint. Haud aliter de Sallustio dicam. Habeant illum quemcumque velint morum censores; nos, qui latinitati favemus optima, optimum Latinae linguae scriptorem et exemplar laudamus.

Vallarino itaque gratias agentes et quod fecerit, et quod libros mittens causam nobis scribendi dederit, elucubrationi nostrae imponimus finem, et Sallustii studiosos ad Vallarinianum opus delegamus.

G. P.

MANIUM REGNA.

INESSE post mortem homini sensum aliquem, neque cum morte, hausta semel, omnia finire; ita ab exordio rerum crediderunt homines, ita tenuerunt, ita insuper haec opinio omnium sermone percubuit, ut gravissimi philosophi modo autumarint ista protoparentibus a Numine tradita, ne, quae ventura impendebant, malo suo ignorarent, modo in tali consensu quamdam quasi naturae legem suspicati sint, ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus.

Esse Deum quemdam supremum, qui creatis omnibus praest; esse in hominibus animam, quasi divinae particulam auras, perpetuam, inextinguibilem, immortalem, omnium, prouti in corpore vivens gesserit, rationem Numini reddituram, praemium, vel poenas pro factis daturam summo Ordinis Vindici; en quae duo Religionum omnium cardines basimque constituunt; en cultus, rituum, sacrificiorum, templorum causae apud omnes gentes. At in ipsa poenarum, praemiorumve conditione siqua diversitas, ea minima est; et si pro locorum indolisque diversitate discrepare videantur, in unum tamen mirabili consensu conspirant, ut, quae malis constitutae sunt miserrimae sedes, illae in profundioribus orbis terrarum cavernis antrisque habeantur. Quae bonis autem reservantur, illae binae sunt; namque optimis quibusque dabitur in sidereo caeli locus, bonis autem tantummodo requies, et quasi amoenissimae rusticationis locus, ab incolatu improborum longo spatio separatus, infernus tamen. Quam tamen et ii sint, quos vel ortu in ipso, vel infantiae in annis immatura mors

Abstulit ante diem, et funere mersit acerbo,

qui, et iure, culpae cuiusvis insontes, et pariter nihil praemii, nihil poenarum meruisse putentur, constituta sedes est iis, in qua neque torqueantur, neque delectatione supereffusa fruantur. At in re hac illud credo potissimum fore lectoribus, si animadvertant a prisca creditaque certo populo traditione (de Hebraeis loquor) traditiones gentium aberrasse devias nunc in dexterum, nunc in laevum, interdum quoque retrogradientes, interdum incertas; Christiana denique Religione, affante Spiritu veritatis, ea, quae initio fuerant, restituta fuisse; hac tamen

diversitate, quod apud priscos ea, quae poetis quomodocumque placuerint, pro certa haberentur et vulgo tenenda proponerentur; apud nos ea tantum vera teneantur quae sacris codicibus et sententiis Patrum respondeant, et nihil poetis, nihil fabulatoribus, nihil descriptoribus, praeter ea quae certa sint, auctoritatis concessum tanto in argumento putetur. Nonnulla vero pie dicta et ad deterrendos a scelere homines opportuna vel tolerantur, vel non inquiruntur, eo quod nunquam ad praesumptionem usurpandae auctoritatis Ecclesiae, et subruendae auctoritatis huius assurgant.

Apud Hebraeos hoc erat in primis, quod qui vita functi essent, si bonis obsiti operibus, requiescerent in sinu Abrahae una cum Patriarchis. Non illic igitur saevientia tormenta, non illic furiales ignes, sed quaedam veluti aura tranquilla concilians somnos, semisopitosque incolas non extenuans adversis, non reficiens fortasse secundis, ea tamen quae in pace sineret a laboribus vitae requiescere. Hoc autem in profundioribus terrae. Lectores optimi sinant me abstinere a referendis Sacrorum Librorum verbis, ne paginam impleam supervacaneam. Melius egero progrediens. At non modo haec in fide Hebraeorum erant circa bonos, qui diem obissent supremum, sed sciebant esse locum interiorem, in quo animae defunctorum vel cruciarentur ad tempus, vel temporaneo detinerentur exilio, donec vel minimis purgatae, lotaeque ascenderent, deferrenturque nullis inquinatae maculis ad sedem Patriarcharum, ad sinum Abrahami. Quae autem hoc in ergastulo a ceteris, alibi requiescentibus, separabantur inclusae, ea conditione tenebantur, ut bonis patris operibus sive eleemosynis, sive precibus effusis, sive alio quovis facinore, quasi quis nomine eorum faceret, subdens surrogansque se reis coram Deo, possent ab illo carcere liberari. Sacrificia pro iis in templo facienda locum fortasse primum habebant. Legimus enim, quod vir fortissimus Iuda Maccabaeus, pugna adversus Timotheum et Gorgiam pugnata, facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam, ut pro iis qui obierant sacrificia offerrentur. « Nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret superfluum videretur et vanum orare pro mortuis... Sancta igitur, — prosequitur Scriptura (1), — et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur ».

Tertius atque interior ceteris locus est, qui propria et sua ratione appellatur « infernus », de quo dicitur nullam inibi esse redemptionem, de quo Propheta: « Sicut oves in inferno positi sunt, unusquisque carnem brachii proximi sui vorabit, Manasses Ephraim, et Ephraim Manasses ». Ibi « vadent et venient super damnatum horribiles »; ibi « vermis eorum non morietur », pluraque huiusmodi, quae animos ipsa cogitatione prosternunt ac terrent. Locum vero vir ille Hussita, qui iure ipso et conditione regionis medius erat inter Cananaeos, Aegyptios, Assyrios, « terram nuncupat, unde nemo revertitur, terram tenebrosam et opertam mortis calligine, terram miseriae et tenebrarum, in qua nullus ordo, sed umbra mortis et sempiternus horror inhabitat ». Triplex hic igitur funereae

regionis habetur divisio, neque ab hisce diversa est, quam Vergilius tradit gentibus idololatriis passim esse communem (1):

*Di, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte silentia late.*

Habemus enim ibi primo Vestibulum, primasque orei fauces; habemus postea locum, Acheronte tranato, ubi Ingentes campi, nec omnis cruciatus expertes traduntur:

*Non etenim hae sine sorte datae, sine iudice sedes.
Quaesitor Minos urnam movet; ille silentum
Conciliumque vocat, vltasque et crimina discit.*

Hic et

*Continuo auditae voces vagitus et ingens
Infantium animae flentes in limine primo
Quos dulcis vitae exsortes, et ab ubere raptos
Abstulit atra dies.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.*

Tertia ab hisce loca sunt

*(durissima regna
Quae Rhadamanthus habet), triplici circumdata
[muro,
Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.*

Hic aeternum

*Exaudiri gemitus et saeva sonare
Verbera, tum stridor ferri, tractaeque catenae.*

Hic Tartarus profundissime hians, hic omnium poenarum series; hic omnium improborum scelerumque genus a gigantibus, ausis

*rescindere caelum,
superisque Iovem detrudere regnis,*

ad parricidas et adulteros, et fraudulentos, patriae iustitiaeque proditores; hic denique omnes

Ausi.... immane nefas, ausoque potiti.

Ac tamen propria cuique sceleri poena est; et ideo postquam aliquid Vergilius huiusmodi enumeraverit addit:

*Non mihi si centum linguae sint oraue centum,
Ferreus vox, omnes scelerum comprehendere poenas,
Omnia poenarum percurrere nomina possem.*

Vergiliana haec, ut ita dicam, distributio Inferni haberi potest quasi compendium et summa eorum omnium, quae circa Manium domos sedesque credebantur, quaeque non minus Romae quam Athenis communia erant. Addenda vero sunt

*amoena vires
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas*

devio a Tartarea illa urbe horrenda itinere petenda; infera tamen loca non minus; sed in Vergilianis Manium regnis hoc mihi mirabile assurgit, quod in ipsis Elysiis aliquid, quod expiatorio animarum carceri propius habeatur, existat.

Huc usque de his, quae apud Gentiles erant, sive ad Hellenicam, sive ad Romanam idololatriam ac traditionem pertineant. Sequenti numero quid apud Aegyptios, quid apud Indos fuerit eadem de re persequemur; comparationem denique instituemus cum iis, quae nunc apud Christianos populos sunt, idque tum de iis quae theologiam spectant, tum de iis quae sunt apud vulgus.

SENIOR.

HORAE SUBSECIVAE.

IN INGLUVIEM.

*Cum me letiferi premeret violentia morbi,
Haec fudi ex humili tristitia verba toro:
Ergone me miserum primo sub flore iuventutis
Atropos, heu! duris unguibus abripiet?
Nec potero lacrymis crudelis flectere fati
Duritiem? ratio nulla salutis erit?
Tu, quae sola vales cunctos depellere morbos,
Spes una aegrorum, tu, Medicina, veni;
Et veniant tecum succi quicumque salubres,
Et quaecumque artes corpora fessa levant.
Vix ea fatus eram, cum oculis incognita nostris
Visa est incessu femina adesse gravi.
Triste supercilium, contracto est pallor in ore,
Docto operi intentis ut solet esse viris.
In nostro primum defixit lumina vultu,
Mox coepit leni talia voce loqui:
- Adsum, quam poscis, nec opem tibi ferre negabo,
Quae didici aegrotis omnibus esse piam.
En adsum Medicina tibi: tu parce timere:
Corpore diffugiet febris iniqua tuo;
Et vitam duces extentum sanus in aevum,
Quae tibi praecipiam, si memor usque colas.
Sumere te nolo phialas tetroque sapes,
Quos habili miscet pharmacopola manu.
Ne nimium his credas: perpaucis expedit uti:
Cetera, quae prostant, nomen inane ferunt.
Ipsa, fatebor enim, quamquam conamine multo
Quaesivi, quali vita valescat ope,
Vix potui e latebris naturae extundere pauca,
Quae meus Hippocrates, quaeque Galenus habet.
O quantum praestat curare, in corpora sana
Ne morbi irrepant, cedere non dociles!
Qua facere id possis, nostrum nunc accipe dictum:
Incolumem facili te iuvet ire via.
Contentus rivas tenui potuque ciboque:
Te nunquam turpis polluat ingluviem.
Immodico e victu, quasi diro e fonte, malorum,
Quae vitam attenuant, labitur omne genus.
Crede mihi: immanis stomachum cum praegravat esca
Et fumosa imo pectore vena furunt,
Tum male concoquitur, tum exundat copia maior
Humorum, inque artus pernicioosa fluit.
Intestina dolent: caput ex ardore laborat:
Lazantur nervi: lumina rubra stupent.
Sed qui sincera simul ac placaverit esca
Iratum ventrem, ducit id esse satis;
Qui praefert, simplex quos dat natura sapes,
Neve laboratas appetit arte dapes;
Qui lymphas ardentis restinguit pocula dacehi,
Quo modico interdum pectora lassa fovet;
Ille suas solido servabit robore vires,
Intactaque diu corpore lactus erit.
Sic produxerunt vitam per saecula multa
Qui primi terras incolere novas. -
Dixit et excessit. Tum coepi condita mente
Dicta sequi. Ex illo tempore convalui.*

A. BASILI.

DE LATINA ELOQUENTIA

IN ARCHGYMNASIO TAURINENSIS (1).

IUVAT illustre Vigi monumentum *De Sindone Taurinensi*, totum contemplari, unoque ad spectu omnes eius partes complecti.

Huius Carminis actio, si summa tantum capita spectentur, ita se habet. Sindon servatur in Charne oppido a Margarita, quae templum ibi excitare parat, ut solemnes honores divino Pignori reddantur. Daemon concilium habet, et suos in Thraciam immittit, ut belli studio Maumethen regem accendat. Adornatur bellum, et dum eius incendio omnia ardent, Ioseph ab Arimathia Aeternum Patrem orat, ut Sindonem servet.

(1) Cfr. an. VI, num. IV.

(1) *Maccab.*, II, 12.

(1) *Aen.*, lib. VI, 264 et seqq.

de indole viri huius aliquid vestigavero, et causam edixero, quae conflata est formidabilis illa Sallustiana securis?». Pulcherrimum, aut ego fallor, operis argumentum simul et negotium est.

Alienus, prouti Romanum, divitem, sua urbe, suo genere superbum decebat, fastidiosumque rerum omnium, praeter voluptates et gloriam; alienus, inquam, a reliquis sollicitudinibus curisque ceteris, liber atque solutus Sallustius vivebat indulgens et saeculi et Urbis corruptissimae moribus, genioque juvenili, illecebrisque, blanditiisque quibus ambiebatur assidue. At postquam ab Annio Milone gravi pecunia mulctatus est ut illati dedecoris poenas penderet, in libertinas totum se convertit, atque eo devenit, ut Roma in ipsa, quanta erat, fabula fieret. Hinc in Senatu sedens cum publice vituperaretur quasi patritiae dignitatis oblitus sese vulgo plebique misceret, atrocissima verba in patricias matronas omnes expressit. Non tulere Patres convicium, maioribus monentibus suis, qui periculose potius, a Lucretia ad Virginiam et ultra, facere voluerunt in reges, in decemvirs, quam turpiter perpeti in Romanas matres-familias audacter et ignominiose prolata, et a senatu depulerunt, publicis honoribus expoliarent quos gerebat eo tempore, denique eo compulerunt, ut Roma, ut ex Italia ad Caesarem bella gerentem in Gallicis demigraret. Odium inde immane, implacabile in Sallustio adversus Patricios ortum est, quod vix Patriciorum omnium sanguis exstingeret, vix horum omnium familiarumque eorum funera satiarent. Hinc Patricius ipse blandiri plebeiis, popularis fieri, et a patrio sermone, quem et Cicero et Caesar archaice prorsus forma omni exuebant, penitus abhorrere. Idque duplici de causa; prima, ut facilius gratiorque populo fieret, quibus ab omnibus sanguinolentam de Patriciis ultionem sperabat, memor quid inter Marium et Sallam fasset; altera, ut ipsa antiquitate vocum, ipso vulgi stylo, qualem et Varro praesens et Cato nuperus auctoritatem fecerant, auctoritatem et ipse sibi suisque libris compararet. Quae in re optime se praestitit; nam quae duo scripsit historica monumenta de *Coniuratione Catilinae* et de *Iugurthino bello* hoc unum, si recte perspicias, vindicant, uti populus ex plebe sciat apud nobiles turpia omnia, vitia quaeque a patricio ad infanda penitus esse tamquam domi, tamquam in sua propria sede et limo; apud plebeios homines et populares omnes pariter omnes esse virtutes a peritia rei militaris ad peritiam prudentiamque gerendae rei publicae. Nonne legis gestientem laetitia quoties et ipsum coniurationis caput nobili genere natum dicat, et haerentes huic nobiles, patricio sanguine ortos, affirmet? Ecquid autem est integra illa Marii oratio consulatum administrationemque Iugurthini belli petentis, nisi quaedam continens et perennis accusatio et vituperatio Patriciorum?

At Sallustianus dicendi scribendique modus, etsi popularis et ab ipso sanguine excerptus vulgaris eloqui, attamen industria summa et arte mira delectus est; nihil enim in eo quod turpe, quod vile, quod humile aliquid sentiat possumus reperire, sed omne selectum est, quod brevius, quod vehementius, quod altius feriat; hoc enim vulgo est ut brevioribus utatur vo-

cibus, fortasse incomptioribus, sed potentia quadam, sed vi quadam maxima intortis, tamquam iaculis non eutem attingentibus, sed viscera transverberantibus. Quid dicam? Phrasis: «*Formidabilis illa Sallustiana securis*», Sallustium dat totum, et ponit ante oculos. Non ferit, sed scindit Sallustius; non subtili ferro findit, sed securi immedicabiliter frangit, conterit, discerpit. Ut quid? Ut siquod vulnus cohaereat, in ulcus postea tumescat; contrita ossa autem nullius Hippocratis arte restituentur. «*Popularem Sallustius captabat auram, populares alliciebat animos auresque mulcebat, dum populari sermone turpia nobilitatis ulcera ferro candenti immitis urebat. Parabat itaque tempora, quibus plebeius ordo illi faveret, qui, uti in Caesare factum est, ad subruendos nobiles properabat. Nec aliter a praevisis res acciderunt; videmus enim in civili bello Pompeium abeuntem, venientem Caesarem, et hunc, populo non reluctantem, immo omnia praebente ab aerario ad comitatus, dominatione potiri*» (1). Illud porro est insigne quod Sallustiani sermonis modi, quos vulgares plerique, nescio qua de causa, nuncupant, sparsim et apud Ciceronem et apud Vergilium et apud Horatium et apud Ovidium habeantur. Hi interdum, ille passim est usus. Atqui si sparsi nemini vitio sunt, nec igitur congesti vitio esse cuiusvis possunt; praesertim cum plura innovata postea sint, facientibus praesertim Cicerone et Caesare, qui omnia participia in «*undum*» converterunt in «*endum*», quamvis et Caesar et Cicero saepe etiam iis uti plerumque sint; et Varro, ille Romanorum doctissimus, latinitate usus sit a Sallustiana non modo haud longe diversa, sed interdum etiam frequentius plebeiis vocibus phrasibusque plebeiis intertexta.

At quoniam Sallustio nativa indoles? Dicat Vallarinus: «*Erat Sallustio indoles, quae mansuetudini, quae benignitati, quae benevolentiae, quae commiserationi non obstaret; et hac in re testimonium illa perhibeant, quae in Catilinaria tradit de Caesaris animo. At vel ibi Catonis austeritatem egregie laudat et mores et famam. Profecto consuetudo Caesaris in initia Sallustium inclinasset, nisi vituperium, contumelia, damnum, infamia, qua inustus est, animum averterissent, et ad ea Nobilibus reddenda, quae acceperat, incitassent*». Quid autem de moribus eius dicemus? Eadem quae de Tibullo. Eadem aetate, iisdem sub legibus vivebant, eadem ambobus religio; scilicet nulla; delectationum tantummodo in praesentiarum cupidi, futurarum rerum et immortalis animi incuriosi. Ubi Deos deleveris «*memores fandi atque nefandi*», ubi illud homini persuaseris: «*post mortem nulla voluptas!*», numquid exspectare aliquid poteris quod grande sit, vel in Stoicis? Atqui superbia Diogenis e rietu laceri pallii emicabat. Omnibus hoc unum, quod Cicero de se profert esse, quippe, multorum praeceptis multisque litteris sibi ab ad adolescentia suaserat nihil in hac vita magis esse expetendum nisi laudem atque honestatem, in hac autem persequenda re omnes cruciatus corporis omnia pericula mortis parvi esse ducenda.

Hinc vel in optimis habemus quamplures, qui in foro, in templo, in curia, militiae-

(1) VALLARINUS, op. cit.

que aeterna quamvis digni memoria, non tamen et bonos et optimos domi se praestiterunt, neque tales eos uxor, liberi, domestici, servi iudicant. Paucos, qui reliqui sunt, bonos domi iudicamus, non quia talem possumus ferre de iis quotidiani sententiam, sed quia nescimus ea quae domi pataverint. Haud aliter de Sallustio dicam. Habeant illum quemcumque velint morum censors; nos, qui latinitati favemus optima, optimum latinae linguae scriptorem et exemplar laudamus.

Vallarino itaque gratias agentes et quod fecerit, et quod libros mittens causam nobis scribendi dederit, elucubrationi nostrae imponimus finem, et Sallustii studiosos ad Vallarinianum opus delegamus.

G. P.

MANIUM REGNA.

INESSE post mortem homini sensum aliquem, neque cum morte, hausta semel, omnia finire; ita ab exordio rerum crediderunt homines, ita tenuerunt, ita insuper haec opinio omnium sermone percrebuit, ut gravissimi philosophi modo autumarint ista protoparentibus a Numine tradita, ne, quae ventura impendebant, malo suo ignorarent, modo in tali consensu quamdam quasi naturae legem suspicati sint, ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus.

Esse Deum quemdam supremum, qui creatis omnibus praeesit; esse in hominibus animam, quasi divinae particulam auras, perpetuam, inextinguibilem, immortalem, omnium, prouti in corpore vivens gesserit, rationem Numini reddituram, praemium, vel poenas pro factis daturam summo Ordinis Vindici; en quae duo Religionum omnium cardines basimque constituunt; en cultus, rituum, sacrificiorum, templorum causae apud omnes gentes. At in ipsa poenarum, praemiorumve conditione signa diversitas, ea minima est; et si pro locorum indolisque diversitate discrepare videantur, in unum tamen mirabili consensu conspirant, ut, quae malis constitutae sunt miserrimae sedes, illae in profundioribus orbis terrarum cavernis antrisque habeantur. Quae bonis autem reservantur, illae binae sunt; namque optimis quibusque dabitur in sidereo caeli locus, bonis autem tantummodo requies, et quasi amoenissimae rusticationis locus, ab incolatu improborum longo spatio separatus, infernus tamen. Quam tamen et ii sint, quos vel ortu in ipso, vel infantiae in annis immatura mors

Abstulit ante diem, et funere meruit acerbo,

qui, et iure, culpa cuiusvis insontes, et pariter nihil praemii, nihil poenarum meruisse putentur, constituta sedes est iis, in qua neque torquantur, neque delectatione supereffusa fruuntur. At in re hac illud credo potissimum fore lectoribus, si animadvertant a prisca creditaque certo populo traditione (de Hebraeis loquor) traditiones gentium aberrasse devias nunc in dexterum, nunc in laevum, interdum quoque retrogradientes, interdum incertas; Christiana denique Religione, afflante Spiritu veritatis, ea, quae initio fuerant, restituta fuisse; hac tamen

compagis promanat vita, tot saeculis neglecta evanuit, nec digna est habita, quae medicamen aegrotis solamenque praeberet.

Attamen aliquos ante annos Kime et Finsen medici solis lucem in quibusdam morbis experiri felici ausu coeperunt: itaque anno millesimo octingentesimo nonagesimo nono prima beneficia ex ista medendi ratione iam profecta Kime doctor typis edere non dubitavit. Ex quo factum est ut non pauci viri Hippocratis arte pollentes in lucem inspiciendam experiendamque totis viribus incubuerint, adeo ut extra omnem dubitationis aleam nunc sit positum solis lucem tantummodo iis mederi posse cutis morbis, quibus nomen « lupus » vel « epithelioma », quibusque remedium praebendi gratia omnem frustra moverunt lapidem medendi arte praestantissimi quique.

Praeterea quum diurni lux astri, ut a Kime medico ad plenum iam est demonstratum, humanum corpus plane perfecteque pervadere possit ac transverberare, in pulmonum laringisque phthisi, quae civilem hominum communitatem praeter ceteris morbis omnibus maxime angere ac morte afficere videtur, efficientia solis et vis mirum in modum patet.

En paucis ratio lucem adhibendi. Luculentis diebus phthisi laborantes in horto vel alio loco sub dio tres circiter horas acie considunt; singulis aegrotis, quadam distantia, aeneus adversatur discus tripodi innixus, qui exceptos solis radios in nudum eorum pectus remittat. Discus autem, cui nonaginta centimetrorum est diameter, tali est arte confectus, ut remissos lucis radios, trium pedum distantia in orbiculatam colligat nubeculam novem decimetrorum diametrum habentem, unde vehementis atque cereuleae lucis tantum proficiscatur, quantum sit satis ad totum humanum pectus amplectendum idemque plane permeandum. Quae lux quamvis multo afficiatur calore, eutem tamen adurere minime valet.

Quaeritis forsitan: Qui fit ut solis lux, phthisi laborantium pectus pervadens, exitiali medeatur morbo? Brevi me expediam: lux enim pulmones ac laringem occupando suisque, ut ita dicam, complectendo radiis, in causa est ut sanguis in ea maiori influat copia, atque uberiori reficiat firmetque alimento infirmas partes, quae insuper microbiis seu bacillis, quibus sunt infectae, per lucem ipsam interemptis sensim expurgantur. Haec itaque medendi ratio brevi phthisim impedit, quominus progrediatur ulterius, quod non levis est momenti, ut a Kime medico in Angliae urbibus, quibus nomen Fort Dodge, Denver, Salt-Lake City iteratis periculis compertum est.

Id igitur est in votis ut benefica solis lux, quae ubique gentium emicat, nunquam deficit, nulloque emenda pretio cupientibus maxima exhibetur copia, ad tanti morbi perniciem in civili hominum communitate imminuendam magis magisque in dies toto terrarum orbe adhibeatur, adeo ut aliquando, novis interim periculis factis, novisque medendi arte suppeditatis auxiliis, perniciosissima phthisis ad nihilum prorsus redigi possit.

HERSILUS.

... neque enim virtutis amorem
Adversa exemisse valent.

SIL. ITAL. Pun. 1. 10.

MULIER ARTOLAGANOS VENDITANS.

BATAVICAM plane scholam tabula clamat, quam damus, unde Gherardus Don clarus saeculo XVII prodidit pictor, et ab « artolaganis » dicta est. Clarus aer in caelo et circum renidet loco agresti, sed non inculto, prope domum viridi hedera dextrorsum contextam et obtectam arboreis frondibus. Anus sub ea sedet, cuius maritus forte ex umbra post eam eminet aliquantulum muro innixus. Tendit illa manus ut obolum ex puellis ementibus accipiat, quibus

Gherardi Don tabula mulierem referens artolaganos venditantem.

(Photographice expresserunt FR. ALINARI, Florentiae).

suos artolaganos vendit. Canis ad eius pedes eximia forma et singulari arte effectus dormit. Utraque puella batavicam stirpem et originem vultu exprimunt: adeo flava utrique coma, pinguis et rosea facies. Quae numerat obolos grandior natu, quae iam dulcia gustat minor sororem intuetur acie oculorum suavissima. Arbor arida ex parte laeva concludit tabulam: nullus unquam maiore veritate truncus videtur expressus! Specimen hoc est artis non vulgaris, qua Batavi in reddendis naturae adspectibus peritissimi evasere.

LAELIUS.

DE "DISCIPLINA ARCANI,"

ANIMADVERSIONES CRITICAE. (1)

III.

Si quaeramus, quo tempore « Disciplina arcani » in Ecclesia fuerit inducta, nihil certi statui potest. Quidam ab ipsis Christi et Apostolorum temporibus consuetudinem hanc repetunt. Attamen apud omnes, qui sine partium studio res a Servatore nostro et Apostolis gesta expendunt, constabit, neque a Christo, ne-

que a primis sectatoribus Eius hanc disciplinam fuisse adhibitam. Nam ipse Dominus Iesus omnibus promiscue sacrae doctrinae capita explicuit. Afferri quidem possunt nonnulla loca Novi Testamenti, ex quibus putari potest, Christum quasdam disciplinae sacrae partes occultasse. Sic provocant quidam ad Math. XVI, v. 20, ubi praecipit Christus discipulis suis, « ut nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus ». Item ad Ioan. XVI, 12: « Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo ». Similiter ad parabolas apud Luc. VIII, v. 10, et ap. Math. XIII, 11-15. Verum si singula ordine

(1) Cfr. an. VI, n. IV.

Hinc Dei responsio, et rerum futurarum praedictio.

Deinde iniicitur Margaritae studium Charnes linquendi, quae in Galliam tendens maritimo itinere in Italiae fines se confert. Denique, superatis Alpibus, iuxta quas frustra flet vehementissime Sacrum Linum sibi furto sublatum, Camberiacum accedit.

Margarita hospitio excipitur a Ludovico Sabaudiae Duce et honorificentissime habetur. Rogata ab Anna, Ducis uxore, causam doloris vehementissimi aperit, et de Sindone multa narrat. Ludovici insens inquiritur in fures, eisque venia edicto proponitur, si ultro Sindonem restituant.

Hac spe affecti fures, et frustra a malo genio deterriti eam denique restitunt, et simul eam venia salutem divinitus recipiunt. Sacrum Linum enixis precibus Anna petit, at non impetrat. Hinc caelestis nuncius a Deo missus multa praedicens in somnis eam solatur. Tandem prodigii novitate permota Margarita se sinit exorari: sacroque Lino donato, discedit. Multae laetitiae significationes in urbe dantur. Quare Dites ira accensus novum parat bellum, et rursus daemones in terras immittit. Concurritur certatim ex omni Sabaudiae parte spectandae Sindonis causa. Tandem, publice proposito ad venerationem divino Pignore, fugam daemones, angelis terga prementibus, arripiunt.

Iam multi eruditione ac doctrina spectatis simi viri, iussu Principum Sabaudiae, omnia perscrutati sunt diligenter in tabulariis, multaque a patribus accepta Camberiaci ac veluti per manus tradita memoriae prodiderunt; sed ipse unus Vigus est hoc divinisimum Pignus versibus describere adgressus.

Nec mordicus historicae veritati adhaeret, sibi sed veniam postulat illam, quae ultro datur ab omnibus scribendi magistris, ut etiam falsa cum veris aliquando miscere possit, modo cum re de qua agitur spe cohaereant, et aliquam saltem veritatis speciem praecedant.

In id autem incumbendum, in id omnem curam, conferendam arbitratur, ut pietatem,

quam in animo haberet cum laude et ex argumenti praestantia expromere posset.

Insper nihil unquam hoc Lino augustissimo carius Sabaudiae regibus fuit, et praecipuis honoribus praecipuoque cultu illud sunt prosecuti, et ingentibus donis, quibus magnificentissimam ac vere regiam aram Taurini in Ioanniano templo cumulerent. Et tanta assiduitate animique ad optima quaeque factu propensione, omni tempore potissimum illud coluerunt, ut veneratione ac pietate, in tam insigne divini amoris monumentum vel religiosissimo cuique exemplo esse possint.

Prae ceteris vero religione effulsit rex Carolus Emmanuel, cui cognomentum Magno factum est, qui Sacrosanctam Sindonem veneraturus Camberiacum se contulit ex Subalpina regione, pedibusque etiam, quod magis mirandum visum est, tam longum iter confecit.

Nil mirum sane si poeta sic exorsus salutat:

.... Nulli o Regum virtute secunde,
Nec pietate minus, mentis quam robore praestans,
Carole! Tu gressum, quo semita nulla, ferenti
Dexter ades vati, atque audacibus annue coeptis.

In hoc poemate, quod duobus libris continetur, id omnino spectavit Vigus ut Sindonem Domui Augustae donatam carminibus exornaret. Ipse callidam illam artem a Vergilio arripuit, qua usus, castas veneres fallentesque pulcritudines de Aeneide, de Bucolicis, de Georgicis, aliud veluti agens, in suos versus feliciter derivavit. Etenim si qui nostra potissimum aetate ventosam parabilemque eruditulorum auram inhiantes, in variis solum lectionibus coacervandis, in mensura versuum stabilienda, in ipsomet divini scriptoris nomine scribendo oleum et operam perdunt, contritam profecto obiurgationem merentur, qua Ulyxes in Iliadis II Achivos incessit, e Troia, re infecta, novem post annos discedere cupientes: «Indignum est mansisse diu, vacuumque reverti!»

Si autem a brevitate mihi iniuncta liceret quodammodo recedere, id possem demonstrare, quantum ex Vergilio sit ipse mutuatus atque in rem suam facile reduxit.

Ad hosce libros accedit longior Appendix, ubi poeta de pestilentia narrat, quae Insubres praesertim populos anno MDLXXVII grassata est, et de Sancti Caroli Borromeo in urbem adventu, et de Sindonis translatione.

Ut aliquod scribendi exemplum ob oculos habeas, sint quae raptim de pestilentia narrat:

Squalebant moerore domus, fora, templa, viaeque
Et nemora, et villae curas dispellere suetae.
Luctus ubique, pavor, crudeli et falce metentis
Omne genus hominum, tristissima mortis imago.
Haec facies rerum, quum servantissimus aequi,
Et Fidei Procerum decus ingens, Carolus, ostro
Spectandus sacro, patriae inter moenia carae,
Cui datus antistes, verus ceu pastor, obibat
Munia, quae seri celebrabunt laude nepotes!

Cum primum in vulgus hoc carmen Vigus edidit, magnis undique laudibus exornatur, ab ipso Pio VI Pont. Max. litteris datis, summo honore accipitur. Si quis autem a me quaesierit quanam de causa poema Vigi tot virtutibus pollens luminibusque poeticis splendescens, et quadam ingenii mentisque vi longe aliis eiusdem aetatis anteposendum, iaceat in tenebris, hoc unum probabile responsum in promptu esse arbitror: Res, quam versibus celebrare sumpsit, haud ita est in hominum opinione excellens, neque aliarum est rerum felix origo, ut inde populi in suum commodum vel in gentis bonorem redundare possint.

Alia multa pulcherrima scripsit Vigus, quae tamen parvi est hic pretii memorare.

SUBALPINUS.

HOMINIS AETATES

QUAS LOTTUS PINXIT.

LOTTUS LAURENTIUS bergomensis, Venetae scholae inter alumnos clarissimus, saeculo XV natus est. Georgionis discipulus atque Leonardi, Laureti a MDLX obiit, quo vocatus fuerat ad sacras historias in sacello quodam sacratissimae illius basilicae pingendas.

Multa reliquit arte pulcherrima, inter quae tabulam «Adulteram mulierem», effingentem, quam modo Lutetiense museum obtinet.

Quam damus tabula, Florentiae asservata, tres humanae vitae aetates effingit tribus formis, aliam juvenili ardore et venustate, aliam gravitate virili, aliam candida canitie distinctam. Peritiam artificis docent omnes, ac testantur ingenium, quo discordes cogitationes et figuras concordi arte unam in tabulam eademque congegissit.

I. A.

EFFICIENTIA SOLIS ET VIS

IN QUIBUSDAM HOMINUM MORBIS.

FRIGIDISSIMAM, tepefectam, prope ferventem, vaporatam aquam, ignem, electridem ac lucem ex ipsa proficiscentem, ut sexcenta alia praetereamus remedia, ex chemica praesertim nostris hisce temporibus deprompta, medici adhibere non sunt dedignati ad hominum valetudinem curandam firmandamque. At vero alma solis lux, ex qua, tamquam ex fonte continuo atque perpetuo, universae huius rerum omnium

«Hominis aetates» quas Lottus pinxit.

(Photographice expresserunt FR. ALINARI, Florentiae).

multasse, ex multis veterum locis constat (1) quae brevitatis gratia omittimus.

Haec omnia si quis cum ritibus in doctrina arcani usurpatis diligenter contulerit, coniectabit, illos ritus non a Christi et Apostolorum disciplina, sed a philosophorum praeceptis et ethnicorum sacris esse petitos.

IV.

Iamque rationes, quibus innixi sunt veteres ad « disciplinam arcani » condendam atque constituendam, audiamus. Tres autem esse potissimum videntur, quarum prima, ne pagani et nondum initiati simplicitate rituum a Christianis adhibitorum, mysteriorum contra sublimitate offenderentur; altera, ut in animis hominum reverentia erga haec mysteria religionis excitaretur; tertia, ut mysteria illa cognoscendi desiderium in catechumenis tanto magis acuerent.

Concedimus, doctores et magistros veteres, melius ingenium moresque auditorum suorum scientes, fortasse prudenter hoc se facere putasse. Sed singulas rationes ad rectas ratiocinandi leges et sine partium studio expendere iuvat.

« Ne pagani et catechumeni simplicitate rituum offenderentur » — haec gravis causa ponebatur.

At rituum simplicitas animos sapientum non potuit offendere; quin potius nihil magis eos ad publica christianorum sacra amplectenda inducere debebat. Prima enim et praecipua pars san-

(1) Cfr. Livius, l. XXXI.

ctissimae religionis nostrae constat mentis ad Deum conversione, virtutum divinarum aestimatione, officiorum a recta ratione praescriptorum praestatione, non rituum apparatu multiplici et vario. Probe scimus, hominem a visibilibus ad invisibilia trahi. Quid autem habet v. g. baptismus vel sancta Cena, quod homines offendere possit? Ethnici praeterea et catechumeni non erant infantes, quos crepundia et pupulae delectarent, sed viri ratione pollentes. Facile igitur, si serio animum ad religionis christianae professionem adiunxissent, edoceri poterant, quis esset finis, quae natura rituum in sacris adhibitorum.

— At sublimitas mysteriorum — inquit veterum inepti admiratores — eos abstergere debuit, quominus perspicuo de hoc argumento loquerentur. — Si existimarunt mysteria illa omnem rationem superare, caute et circumspecte loqui debuissent non tantum in institutionibus et sermonibus ad populum habitis, sed etiam in scriptis publicis. Quid vero? In publicis disputationibus primis saeculis, e. g. de aeterna Filii generatione, eius natura et ratione diu multumque disseruerunt doctores, atque intelligendo saepe effecerunt, ut nihil intelligas. Utinam nunquam quae ignorarunt explicare tentavissent!... Porro aliud est prudenter et circumspecte loqui, aliud prorsus silere; aliud fateri, nos naturam alicuius rei rite cognoscere non posse, aliud data opera rem sua natura captu difficilem obscuris vocibus exprimere. Qui religioni christianae nomen dare volebant aut erant viri prudentes et

praeceptorum illius gnari, aut illiterati prorsus atque rudes eorum, quae inter Christianos docebantur. Quod priores attinet, dubium non est, quin edoceri potuissent, nihil in sacris christianorum ritibus atque decretis esse, quod ab homine sapiente admitti non posset. Demonstrata divina origine religionis, facile erat ostendere, cui Servator noster memoriam vitae et mortis suae certis symbolis repraesentari voluerit ad amorem et gratum animum in sectatoribus suis promovendum. Rudes autem et disciplinae sacrae expertes, hi edocendi sine dubio erant publice et privatim prima religionis elementa, atque sensim sensimque ad altiora erat progrediendum, quod quidem obscuritas verborum, exclusio a sacris, quae non viderant, efficere certe non poterant.

Nec maioris esse ponderis alia ratio videtur, id est ut reverentiam erga mysteria religionis excitarent. Quare? Sana quidem ratio dietat, eum alicuius rei veneratione affici posse, qui illius naturam atque singularem praestantiam cognitam perspectamque habeat. Numquid potest in animis admirationem excitare, qui non solum rem cognoscendam profundo involvit silentio, sed etiam talibus titulis vocibus, quae notitiam rerum gravissimarum impediunt? — Sed ob sublimitatem mysteriorum — aiunt — nihil de mysteriis coram initiatis loquimur; quippe hoc ipsum silentium venerationem et admirationem in animis horum excitare debet. — Mira haec et insolita agendi ratio. Plane hic imitantur doctores christiani ethnici, apud quos, teste Demetrio,

raque illa scriptio! Censurae quam leves, fuitiles et saepe fallae! Repeto iterum: pudet et piget genuisse; sperno allevare aut educare. Tantum nunc ad iudicium vel annus unus addidit, vel caelum hoc Italiae vestrae ».

Muretus iam aevior: — « Parce, parce — inquit — in affectata ista severitate peccas. Nam ut libere, et ut mos meus, dicam: Non ego librum tuum usquequaque a culpis praestem (video alibi in stilo juvenile; in censuris calidius iudicium); sed tamen nec vinum vinum esse desinit, si aquae in eo aliqua pars, nec liber tuus adprobus, si labeculae interspersae aut errorae. Utique in critico isto genere. Quod quis percurrit sine lapsu ac relapsu? Non Varrones illi aut Aelli olim, non Scaligeri hodie aut Turnebi. Itaque fide, Lipsi, et perge in hac via. Quam si firmiori paullo pede (aetas hoc dabit) insistis, profecto Musa tibi erit, ut cum Pindaro dicam, ἱνέριπτον δόξαν, benigne nimis et honeste, inquam, sed tu mone, quae eo, sicubi aberrem, ac dirige; obnoxium reperies et parentem. Ut enim viti pedamentis quibusdam ac ridiculis opus est, ne iaceat, sic iuventuti monitis, ne cadat. Fiet hoc quoque ait ille; nec minus monere amicum ego promptus, quam laudare.

II.

Sed ne plura de te, apud te: ecce cum maxime intrabas, Lipsi, avidus lector ego in sermone tuo conviviali, qui de effatu priaco est latinae linguae. Avide, sed non satur; quia parciter convivis tuis suggeris, nec imple non cupita illa dape. Diu iam ipse quaero, quae vetus illa et vera pronuntiatio; sed adhuc eo fructu, ut quaerens assidue, magis quaeram. Iram aut finem repperi nondum. Tu autem quid? Inicis quaedam et obicis, sed ad extremum nihil decernis aut statuis; et cum nodos aliquot bene nexisti, pendulum et relicto incertum relinquis lectorem. Ut apud iniecto et relicto aculeo fugit, ita tu ».

(Ad proximum numerum).

IUSTUS LIPSIUS.

SELECTA EX BIBLIOTHECIS ET ARCHIVIS

DE RECTA PRONUNCIATIONE LATINAE LINGVAE DIALOGUS (1).

I.

ADOLESCENS in Italiam cum venissem, acre desiderium mihi res antiquas noscendi, et viros, qui eas docti. Inflammabar cupidine doctrinae veteris, et magni apud me omnes illi, qui in ea essent magni. Inter quos M. Antonium Muretum (2) iure censebam, virum in quo non eruditio solum varia, sed comitas etiam et lepos multus. Atque ut illa nos externos in admirationem sui rapiebat, ita ista in amorem, cum erga omnes tam prompta ei humanitas, ut raro domus aut lingua eius cuiquam essent clausa. Itaque et mihi crebra ad illum itio; nec facile reditio, nisi cum fructu aliquo et velut doctrinae spico, quod colligebam ex foveundo illo agro. Quod accidisse mihi recolo statim sub initia, cum pereger adhuc et novus illum viserem, tunc aestivantem in Quirinali; nam patronus eius Hippolytus Estensis, vir nobilis iuxta ac splendidus, domum ibi alteram habebat in despectu et crepidine ipsa collis, salubrem aëre, amoenam hortia, laxam aedificiis, adornatam picturis, statuis, et cetero omni elegantiarum cultu, eoque se conferre cum pleraque familia solitus sub aestivos dies. Ibi

(1) Quaestio tanto cum studio ac sollicitudine in nostro commentario agitata impulit ut dialogum hunc parum cognitum ederemus. De eius auctore, inter principes doctorum habito, qui XVI p. C. saeculo vixerunt, proxime atque peculiariter dicemus.

(2) M. Antonius Muretus clarissimus humaniorum litterarum cultor in oppido unde nomen sumpsit apud Limoges an. MDXXVI ortum duxit. Calumnias et invidias in patria passus, Italiam petiit, ubi summae doctrinae gratia benigne atque honorifice exceptus est. Moeenas eius Hippolytus Estensis. Quinquaginta annos natus sacerdotium inivit, Romae domicilium constituit, litterasque docuit usque ad annum MDLXXXV, cum vita functus est.

igitur cum [esset] Muretus, perrexi et consendi ad eum satis mane; aestum enim vitabam, qui, ut mense Iulio, in his locis grandis. Atque cubiculum eius cum pulsassem, dictum mihi est a puero eum in hortis esse. Quos iniens, video eum mollior sane ac lente inambulante cum libello. Salutavi. Atque illo nec audiente, ut videbatur, nec respondente (in lectione enim totus erat), ego iterum:

— « Vacasne Murete? An intempestivus advenio? Dic, sodes, et abeo ».

Iamque avertebam. Sed ille quasi excitatus, blandiori ad me voce et accursu: — « Tun', Lipsi, es? — inquit. — Ignosce. Dum unum te video, te non video. Quidni enim videre te dicam et tenere in hoc libello, in quo imago ingenii tui tam expressa? Nostin' hunc? » Et simul Varias meas (1) proprius admisit, quas Antuerpiae recentior erat nactus. — « Avide et calide legebam; nec, ita me deus amet, explebar. Et o pulchrum pulchri ingenii tui fetum! Vulpecula tamen hominis, cur me celasti? »

Erubueram ego ad laudationem eius et ad libri conspectum; et: — « Itane properiter — inquam — ad te hae nugae? Quae quidem delatae in tam cultas istas oras, audaci nimis et infelici penna, placituras eas aliis qui sperem? Odi ego pater. Et, verbo dicam, periiase vellem; adeo non laetor peperisse. At quod te celaverim, ne culpa. Per absentiam enim meam editae; et ne nunc quidem in manu mihi exemplar. Ceterum non ista, Murete, ne nescias, vobis Italici et togatis scripta, sed braccatis meis et pellitis. Itaque, nec si habeam, prodam ».

Ille subridens: — « Hem! — inquit — tamne inclemens in novam istam prolem? Quam tamen deprimis et abiicis frustra. Tollam enim ego et velut Levana ero tenello huic facto. Quid autem meruit libellus tersus, lepidus, et in quo ingenii iudicii tui praeclearae notae? »

Ego excipiens: — « Certe — inquam — notae; sed ingenii ac iudicii juvenantis. Quam vaga et vana ple-

(1) Lipsii opus, cui titulus: *Variarum lectionum libri tres*.

et cum contextu expendamus, nihil aliud inde nisi hoc deducemus, Christum, pro divina animorum et ingeniorum cognitione, prudentiae legibus in docendo usum esse, atque moribus hominum se accomodasse. Suis enim discipulis iniunxit, ut quae Ipe obscurius dixisset, publice et coram omnibus annuntiarent. Hinc Paulus (1) Ephesiorum coetui valedicturus, nihil se omisisse testatur eorum, quae ad explicandam sanctissimae doctrinae naturam conferri possent. — Sed quid opus verbis? Certum est, — quae fuerit Christi et Apostolorum docendi ratio, quae Sacramentorum et disciplinae sacrae constitutio, — nihil autem in libris Novi Testamenti traditum vel praescriptum esse de hac disciplina arcani. Nemo non videt, aliunde hanc consuetudinem esse arceandam.

Et quidem nonnulli ex Caballa Iudaeorum haustam existimant. Notum est, magistros iudaicos, homines nugivagos, dicere, Deum Moyse in monte Sinai arcana quaedam et mysteria revelasse; ea per viros sanctos ad Iudaeorum doctores, fuisse delata, ac domini illi, qui diviniore mentis sint, esse explicanda. Numquid autem hoc ad questionem nostram spectat? Christiani doctores, ut scilicet Origenem et sanctum Hieronymum, lingua hebraica — quae haec arcana sanctis patribus — ignari erant. Contra ex antiquissimis scriptoribus patet, caballam retentionem esse, in pythagorico platonice nempe philosophia receptam; primos christianos, Iudaeorum magis ignorantes.

(1) Act. 20.

Restat ut dicamus, disciplinam hanc ex ethicorum sacris, ac philosophorum decretis petitam esse. Historia docet, aetate Christi et Apostolorum, maxime vero proxime sequentibus saeculis philosophiam pythagorico-platonice a Christianis, Iudaeis et ethnicis exultam esse. Conferamus nunc quaedam instituta philosophorum. Dividebant hi universam doctrinam suam in duas partes: priorem vocabant *καταρχήν*, alteram *ταύτην*; prior mentem purgare, posterior perficere dicebatur. Ipse Pythagoras discipulos suos dispecebat in « exotericos », veluti extraneos, nondum in secretiora philosophiae dogmata admissos, et « esotericos », veluti interiores participes secreti omnis. Discipulos Pythagoras, antequam tempus admissionis effluerat, variis ac durissimis exercitationibus explorare solebat, qui non solum siti et inedia, sed etiam igne ferroque patientiam suam exercere cogebantur (1). Sublimium rerum occultatio Pythagorae etiam et discipulis erat familiaris. « Cum externis, ut sic dicam profanis, si quandoque usus ferret congregiendum esse, nequaquam mysteria sua enuntiabant, sed per symbola et arcanas tesseras obscure latenterque sibi mutuo sensa mentis veluti aenigmatibus significabant » (2). Unde Porphyrius de vita Pythagorae scribens, cum quaesivisset, quare philosophia periisset italica, respondet statim: « primum quidem quod aenigmatibus esset involuta, deinde quod omnia

(1) Cfr. Iamblico, *De vita Pythagorae*, l. I, c. XVI.
(2) Loc. cit., c. XXXII.

eorum scripta dorce essent scripta; nam cum ipsa dialectus quid obscuritatis habeat (qua data opera utebantur), hanc ob causam nec dogmata ea dialecto consignata poterant intelligi ».

Sed non ex praeceptis dumtaxat philosophiae, sed ex ritibus passim apud gentiles receptis multa ad constituendam arcani disciplinam petita fuisse apparebit. Habebant Graeci plurima sacra ut Matris deum, Bacchi, Mathrae, Isidis etc., quae vocabantur « mysteria ». Antequam in adyta templorum admitterentur, lustratio per aquam in usu fuit. Peragebantur haec initia adhibitis quibusdam symbolis et mysticis vocibus. Nihil iam dicam de certis initiationis ritibus, abstinentia a venere, cibo, lotionibus comae et vestium compositione. Commemorabile est quod, qui ad mysteria percipienda admitti valebant, graviorum peccatorum confessionem prius edere tenebantur, prouti testatur Plutarchus in *Laconicis* dicens: « cum aliquis mystagogus laconem initiaret, interrogavit eum, cuius facinoris maxime impii sibi conscius esset ». Gravioribus secleribus contaminatis aditus ad illa mysteria fuit oclusus, quod coniici debet ex ista veteri formula: « Procul hinc, procul ite profani ». Hinc teste Suetonio (1) Nero post occisam matrem Eleusiniis sacris interesse ausus non est. Ministros porro sacrorum diligentissime non solum cavisse, ne horum sacrorum arcana innotescerent, sed etiam gravissimis poenis transgressores

(1) C. XXXIV.

27]

FABULAE SELECTAE PONTANII

A IOANNIS BAPTISTAE CAUDAE LATINE REDDITAE

PASSIM IN THEATRIS A ROMANO SAV. REBUS.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

Longa, Lupa, et Vulpes.

CVIII. — VULPES ET VULPES.

Maximus orator (1) quondam florebat Athenis,
Mens ubi pectus erat turbis mobilior.
In patris matris, quam perdere subdulus hostis
Turbabat, omnia formidus alloquitur.
Ore potens, ubi quod dederat inuolans rotundum,
Ille lepro amicos fortis velle tubet.
At fructus caecis monstrat commune periculum;
Autum dicenti pandere turba negat.
Miseri censor, motu calante, figuras,
Pectora quae calant tepidiora quatit.
Buccon e famula umbras, tonat, inermis, urget;
Afficitur nemo; dissipat aura sonos.
Fricola plebs oculos alio conuertit et aures;
Spectat della, cohors quae puerilis agit.
Tum catus orator, rationum pondere misso:
— « Rem - dixit - lepidam nunc memorare placet.
Alma Ceres, comitante anguilla et hirundine, quondam,
Laetas ut segetes visceret, egit iter.
Effusus per agros, fluvius remoratur euntem.
Non remoratur avem: transvolat illa radem.
Trasit et facili lymphas anguilla natatu... »
— « At dea quid fecit? » - turba repente rogat.
— « Quid fecit? Subila vobis succensuit ira,
Vobis, quae virtus nulla virilis inest.
Quid? Nil te, Cereris populum, movet atra procella,
Quae tibi, quae Graecis inferet exitium? »
Ludos mitte; roga, quid volvat mente Philippus. »
His cita plebs dictis, evigilavit iners.
Praestitit hoc fabella brevis, leve vulgus ut una
Nugis abstraheret, dederet officio.
Ludere, lector, amas, quamquam non ortus Athenis;
Sic egomet morum ludere censor amo,

(1) Id est Demosthenes.

Naenia trita mihi cantetur Pellis Aselli;
Cantatam cupida protinus aure bibam.
Orbem consensuisse ferunt; senior tamen orbis
Nugari, pueri more decennis, avel.

CVIII. — MULIERES ET ARCANUM.

Est onus arcano gravius, me iudice, nullum;
Illud ferre diu femina nulla valet;
Nec valet (expertus dico) pars magna virorum,
Quae, barbam nactis, mens muliebris inest.
Vir quidam tentare volens, uxorem silet:
— « Uxor, io! - noctu clamitat - affer opem;
Affer opem, crucior, disrumpor... At hercle quid edo?
Ovum? » - « Tunc ovum? » - « Sic habet (1), ipsa vide.
Ecce recens tepidumque; case, ne dixeris ulli,
Gallinam ne me publica fama vocet. »
Iurat, rem credens, aeterna silentia coniux;
At iurata fugit, noctis ut umbra, fides.
Surgit ad auroram mulier, festinaque notam,
Quam retinebat adhuc culcitra, risit anum:
— « Mater - ait - quiddam peregrinum contigit; at tu,
Ne pleetar baculo, rem taciturna preme.
Ovum vir peperit meus, ovum grande; sed uni,
Quantum memet amas, haec tibi dicta volo. »
— « I secuta - reponit anus - dabit ante sepulchrum
Defunctos, vetitum quam mea labra sonum. »
Dum redit ovipari coniux ad tecta mariti,
Os prurit vetulae pandere prodigium.
Desiliens lecto, bisenas quaerit amicos,
Ova quibus narrat parta fuisse iria.
Hae referunt alii portentum matribus; ex his
Ovum quaeque norum marte suo preceat,
Salva lege tamen secreti: cautio vana:
Cooperat arcano iam resonare forum.
Ovaeque fama loquax ita multiplicavit, ut ultra
Centum post mediam sint numerata diem.

(1) « Sic habet », pro « Sic se habet ».

... Magnum narras, vix credibile: atqui
Sic habet. Accendis... (Hor. I Sat., 9.)

(Ad proximum numerum).